

1.3

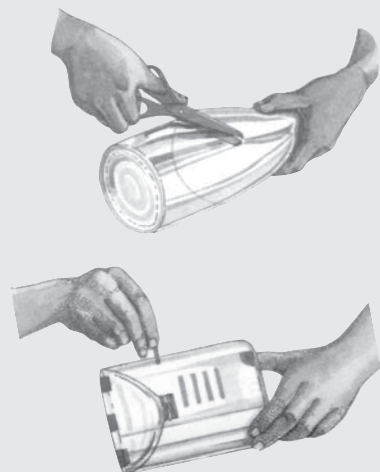
Nifthu l-Umbrella

L-ilma jinsab kemm fl-arja kif ukoll ma' l-art. Filli jkun fl-arja f'ghamla ta' shab u filli jinzel bhala xita, silg, ċpar jew nida. Hekk kif terġa' tohroġ ix-xemx, l-ilma jerga' jibda triqta 'l fuq. Il-vjaġġ kontinwu ta' l-ilma bejn l-art u l-arja jissejjaħ iċ-ċiklu ta' l-ilma.

Naghmlu Pluvjometru

Jekk trid tkun taf kemm ghamlet xita ghax ma taghmilx pluvjometru bhal dan?

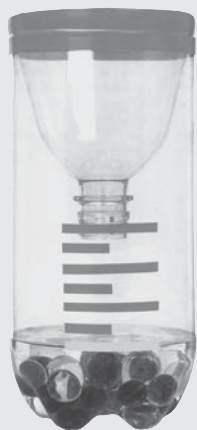
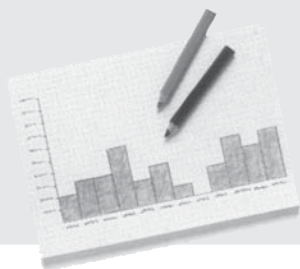
Kull m'ghandek bżonn flixxun tal-plastik, imqass, tejp ta' l-elettriku, qasrija tat-terrakotta (fuhhar) u riga.

- Uża l-imqass biex taqta' l-ghonq tal-flixxun.
- Aqilbu rasu 'l isfel biex jiġi qisu lembut u poġġih gol-parti t-twila tal-flixxun.
- Uża t-tejp ta' l-elettriku biex twahhal iż-żewġ partijiet flimkien.
- Wahhal strixxi żgħar ta' tejp 10 mm bogħod minn xulxin fuq naha wahda tal-flixxun.
- Poġġi l-pluvjometru f'qasrija tat-terrakotta biex ma jaqax bir-rih. Kull ġimgħa jew kull xahar, kif tippreferi, hu nota eżatt ta' kemm hemm ilma fil-flixxun. Ma ninsewx niżvujtaw il-flixxun tal-plastik qabel nergħu npoġġuh f'postu.

Qabel tpoġġi l-pluvjometru f'postu, imla l-flixxun sa l-ewwel marka bl-ilma peress li ġeneralment il-qiegh ikun xi ffit idjaq.

Kull darba li tkejjel l-ammont ta' xita li tkun niżlet tista' turi r-riżultat fuq *graph* bhal din.

Is-shab jiffirma wara li x-xemx tevapora l-ilma mill-baħar, mix-xmajjar u mill-ghadajjar. Mela fis-shab insibu biljuni ta' qtar żgħar ta' l-ilma. Meta dawn il-qtar isiru tqal bizżejjed taghmel ix-xita.

F'Malta x-xita taghmel l-aktar bejn Settembru u Marzu. Ftit li xejn taghmel xita bejn Mejju u Awissu. F'Settembru u Ottubru ġeneralment ikollna maltempati kbar li jikkagunaw l-gharghar. Is-sema jibda jimtela bil-mod il-mod bi shab iswed u griż. Minn dak id-dlam jibdew herġin beraq ta' dawl u ftit sekondi wara tisma' hoss kbir li jrieghed kullimkien. U fl-ahhar tibda x-xita bil-qliel.

L-Uffiċċju Meteoroloġiku ta' Hal Luqa jiġbor il-kejl ta' kemm tkun niżlet xita minn diversi lokalitajiet ta' Malta u Ghawdex biex b'hekk tkun tista' tinhadem il-medja ta' kull xahar. Nistghu nghidu li l-medja ta' xita ta' sena shiha f'pajjiżna taqbeż il-500mm. Biss kien hemm snin fejn kellna nuqqas kbir ta' xita (200 mm biss) u snin ohra fejn l-ammont ta' xita qabeż it-800mm fis-sena.

Xita qawwija tista' taghmel hafna hsara fil-kampanja. Minbarra li tinfaqa' l-hamrija u jinqerdu l-uċuh tar-raba' jistghu wkoll jaqgħu l-hitan tas-sejjieh u l-hamrija titkaxkar ma' l-ilmijiet.

L-Orizzont 1997 ©

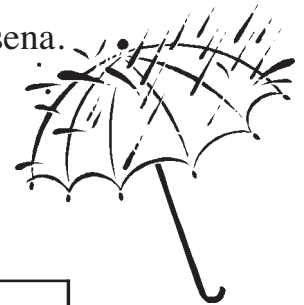
Meta taghmel hafna xita l-widien jimtew bl-ilma. F'ċertu widien bhall-Qlejgha (Chadwick Lakes) inbnew hitan apposta biex iwaqqfu l-ilma biex b'hekk l-ilma jkollu ċans jiskula fil-blat u mhux jibqa' sejjer dritt fil-baħar u jinhela.

Hafna xita qawwija tista' ġġib hafna gharghar. F'postijiet baxxi u nhawi li nbnew fil-widien jew qribhom jeghrqu bl-ilmijiet tax-xita. L-ilma jibda għaddej qisu xmara mit-toroq u jkaxkar kull ma jsib quddiemu.

Tghallem aghmel *bar graph* tax-xita

Bhalma ghamilna meta konna qed nitkellmu fuq it-temperatura, nistghu nibnu *graph* li turina kemm tkun ghamlet xita matul sena shiha.

- Aghmel bar graph biex turi kemm nizlet xita matul kull xahar tas-sena.
- Uża l-istruzzjonijiet moghtija fil-kaxex.
- Uża l-figuri moghtija fit-tabella biex tkompli l-*bar graph*.

Xita f'Malta (2005)

<i>Xhur</i>	J	F	M	A	M	Ġ	L	A	S	O	N	D
<i>Xita (mm)</i>	55	100	10	25	2	1	0	2	50	30	160	90

Ikteb l-isem tal-graph.

Aghzel minn:
Xita f'Malta
mm
Xhur

1

→ _____

← _____

Aghti kulur griz lill-kolonna.

6

F'dan il-post nizzel x'qed juru dawn il-figuri.

Aghzel minn:
Xita f'Malta
mm
Xhur

2

↑

Kompli l-graph billi tuza l-informazzjoni moghtija fit-tabella ta' fuq.

5

Ikteb x'qed juru dawn l-ittri.

Aghzel minn:
Xita f'Malta
mm
Xhur

3

→ _____

Żid l-ewwel ittra ta' kull xahar minn April sa Diċembru.

4

In-nixfa tohloq problemi kbar għall-bidwi.
Il-hamrija tinxef qoxqox u minghajr ilma
l-uċuh tar-raba' jitbielu u jinxfu.

Hares sewwa lejn il-*graph* li għadek kif pingejt. Issa wieġeb dawn il-mistoqsijiet.

F'liema xahar tas-sena kellna 50 mm ta' xita?

Kemm ghamlet xita fix-xahar ta' Diċembru?

Liema xhur kellna aktar minn 85 mm ta' xita?

Liema huma dawk ix-xhur li kellna ftit li xejn xita, jiġifieri anqas minn 5 mm ta' xita?

Kemm ghamlet xita fil-Gzejjer Maltin fis-sena 2005?

F'liema xhur tahseb li l-bdiewa kellhom bżonn isaqqu l-ghelieqi tagħhom?
Għaliex?

Imla l-vojt billi tuża sitta minn dawn il-kliem t'hawn taht.

Lista ta' kliem:

harifa	jevapora	rebbiegha	400	Awissu	500	nixfa
xitwa	Mejju	sajf	Frar	pluvjometru		

Il-_____ nużawh biex inkunu nafu kemm nizlet xita.

Is-shab jiffirma meta l-ilma _____ u jitla' 'l fuq.

F'Malta ftit li xejn taghmel xita bejn _____ u _____ .

Matul ix-xhur tas-sajf, il-Gzejjer Maltin isofru minn _____ .

Ix-xita f'Malta tinzel matul l-istaġuni tar-rebbiegha, _____

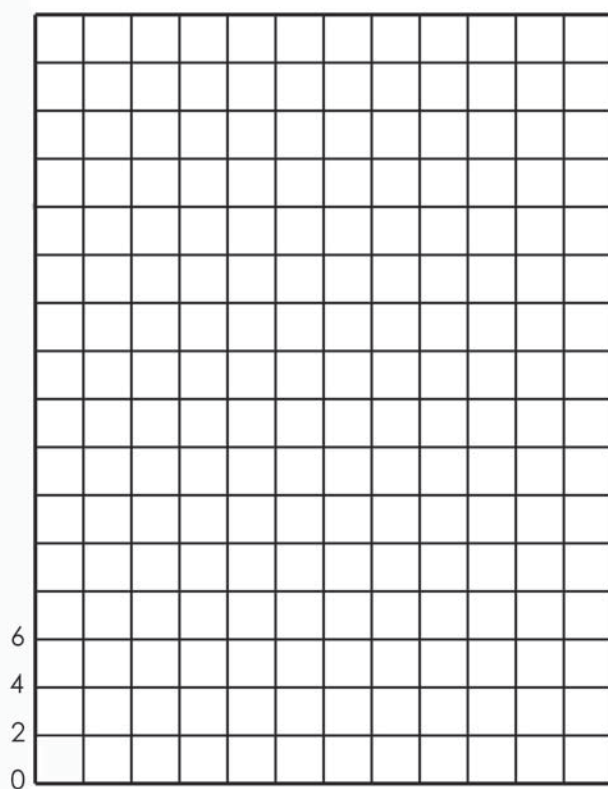
u _____ .

Il-medja ta' xita li taqa' fuq il-Gzejjer Maltin taqbez il-_____ mm fis-sena.

Ibni *bar graph* ta' kemm nizlet xita fl-ewwel 12-il jum tax-xahar ta' Frar. Pingi l-graph billi tuża l-ammonti t'hawn taht.

<i>Jum</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
<i>Xita (mm)</i>	6	12	14	/	/	16	30	4	6	/	/	10

Fittex fl-Internet

Uża l-*website* t'hawn taht biex tara:

- Kemm ghamlet xita fl-ahhar 24 siegha f'inhawi differenti ta' Malta u Ghawdex.
- Kemm ghamlet xita f'Malta mill-1 ta' Settembru sal-lum.
- Taghrif dwar iċ-ċiklu ta' l-ilma.
- Ritratti li juru kemm hi importanti x-xita għal pajjiżna.
- Il-hsara li ġgib magħha xita qawwija.

<http://schoolnet.gov.mt/geography/primary/workbook>